

Ryszard Kata

Uniwersytet Rzeszowski

SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH W POLSCE

SOCIAL RESPONSIBILITY OF COOPERATIVE BANKS IN POLAND

Słowa kluczowe: społeczna odpowiedzialność biznesu, banki spółdzielcze, banki komercyjne

Key words: corporate social responsibility, cooperative banks, commercial banks

Abstrakt. Celem opracowania była ocena społecznej odpowiedzialności banków spółdzielczych w Polsce przez porównanie tego sektora do sektora banków komercyjnych. Problem odpowiedzialności społecznej banków ujęto w kontekście wykraczającym poza tradycyjnie rozumianą koncepcję CSR. Analizie poddano wybrane aspekty działalności banków w latach 2007-2011. Oceniono stabilność finansową banków, poziom ryzyka w działalności bankowej oraz zaangażowanie w finansowanie lokalnej gospodarki. Wykazano, iż banki spółdzielcze, realizując podstawowe funkcje pośrednictwa finansowego, przyczyniają się do zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie lokalnym.

Wstęp

Społeczna odpowiedzialność instytucji finansowych jest jednym z najważniejszych zagadnień we współczesnej gospodarce. Światowy kryzys finansowy w latach 2008-2009, spowodowany nieodpowiedzialnością wielkich instytucji finansowych, wywarł negatywne skutki na realną gospodarkę i sferę finansów publicznych, co nie pozostało bez wpływu na zaufanie do instytucji finansowych, a przede wszystkim do banków. Banki w Polsce uniknęły rażących błędów w zakresie udzielania kredytów hipotecznych, nie oferowały także opartych na tych kredytach strukturyzowanych instrumentów finansowych. W warunkach wielkiej zmienności kursów walutowych naraziły jednak niektóre przedsiębiorstwa, zwłaszcza eksporterów, na poważne straty wynikające z dystrybucji opcji walutowych. W obliczu wielkich strat i szkód spowodowanych kryzysem finansowym należy zadać pytanie, czym jest lub czym powinna być społeczna odpowiedzialność instytucji finansowych. Do tej pory utarł się pogląd, że społeczna odpowiedzialność banków utożsamiana z koncepcją (idea) społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR – *corporate social responsibility*) jest działaniem dobrowolnym. Koncepcja ta czerpie z dorobku etyki oraz społecznej nauki kościoła i zakłada, że podmioty w swojej działalności biznesowej powinny uwzględniać, oprócz celów czysto ekonomicznych także cele społeczne i ekologiczne. Wiele banków prowadzi interesujące programy CSR, dba o odpowiednie *public relations*, niektóre angażują się w działalność charytatywną i wspierają badania naukowe. Należy zadać jednak pytanie, na ile takie działania są nastawione na osiągnięcie jedynie celów wizerunkowych i czy w ślad za tym idzie rzeczywista odpowiedzialność banku w relacjach z najważniejszymi interesariuszami.

Zdaniem Kulawczuka [2009], społeczna odpowiedzialność instytucji finansowych nie powinna być postrzegana przez pryzmat *public relations* i filantropii, lecz skoncentrowana na podstawowej działalności tych instytucji oraz na jej oddziaływaniu na otoczenie, w tym środowisko społeczne. Społeczna odpowiedzialność jest koniecznością, do której instytucje finansowe są zobowiązane wobec kluczowych interesariuszy. Badacz ten postuluje wprowadzenie procedur, certyfikacji i ocen mających na celu pomiar odpowiedzialności banków i ich obliczalności (rozumianej jako postępowanie profesjonalne, możliwe do przewidzenia). Korenik [2009], wyróżnia dwie zasadnicze role banków:

- komercyjną, polegającą na zaspokajaniu interesów ekonomicznych właścicieli banku i jednoczesnym działaniu na rzecz przetrwania banku przez rozwój,
- służebną opierającą się na służeniu gospodarce i społeczeństwu najlepiej jak to możliwe.

W związku z pełnieniem tych ról banki z jednej strony ponoszą odpowiedzialność związaną ze sprawną realizacją funkcji komercyjnych nakierowanych na zapewnienie korzyści swoim właścicielom, a z drugiej strony ciążą na nich określone powinności makroekonomiczne i społeczne, czyli obowiązki wobec gospodarki i społeczeństwa jako całości, klientów, pracowników banku, społeczności lokalnej, w której otoczeniu bank funkcjonuje, partnerów biznesowych i przyszłych pokoleń. Odpowiedzialność związana z rolą służebną banków wymaga szczególnej uwagi. Przy czym rolę tę należy rozumieć szeroko, tj. nie tylko przez pryzmat koncepcji CSR, lecz także opartych o zasady etyczne i moralne obligatoryjnych (wymaganych prawem) i fakultatywnych powinności banków względem interesariuszy niebędących ich właścicielami czy menadżerami. Korenik [2009] tak rozumianą zagregowaną odpowiedzialność makroekonomiczną i społeczną określa jako społeczną odpowiedzialność biznesu bankowego.

Zdaniem Gostomskiego [2008] „bank najlepiej służy gospodarce i społeczeństwu przez to, że właściwie pełni swoje funkcje jako pośrednik na rynku finansowym”. Podobnie Korenik [2009] twierdził, że „odpowiedzialność społeczna jest niczym innym jak prawidłowym wykonywaniem przez banki przypisanych im funkcji”. Przedstawiony pogląd wskazuje, iż współcześnie (zwłaszcza w świetle doświadczeń ostatniego kryzysu finansowego) postrzeganie społecznej odpowiedzialności banków tylko przez pryzmat koncepcji CSR, tj. dobrowolnego integrowania aspektów społecznych i ekologicznych z działalnością komercyjną, jest daleko niewystarczające. Także w literaturze zagranicznej [Sigurthorsson 2012, Brammer i in. 2012] pojawiają się coraz liczniejsze głosy, wskazujące na potrzebę przemyślenia (a nawet redefinicji) koncepcji CSR, tak aby lepiej ujmowała istotę odpowiedzialności społecznej banków. Brammer i współautorzy [2012] wskazują, iż obecnie CSR opisuje raczej ograniczony zbiór zjawisk, które w dużej mierze dotyczą strategicznej filantropii korporacyjnej. Istotą problemu, jest to jaki rodzaj obowiązków należy łączyć ze społeczną odpowiedzialnością banków. Sigurthorsson [2012] powołując się na filozofię Rawls'a [1999] wskazuje, iż CSR jest zwykle utożsamiany z pojęciem pozytywnego obowiązku, czyli robienia czegoś dobrego dla innych, wyrażającego się np. w działalności charytatywnej (mającej zwykle podtekst wizerunkowy i sprzyjającej wzrostowi zysków banku). Natomiast, społeczną odpowiedzialność powinno się przede wszystkim utożsamiać z pojęciem negatywnego obowiązku, czyli powstrzymania się od „czegoś, co jest złe”, np. niepodejmowania nadmiernie ryzykownych i potencjalnie szkodliwych praktyk biznesowych.

W literaturze [Gostomski 2009, Korenik 2009, Siudek 2011] wskazuje się, że banki spółdzielcze (BS), z uwagi na swoją historię (m.in. względy społeczne leżące u podstaw ich tworzenia w XIX w.), umocowanie prawne, lokalny charakter działalności i orientację na inne segmenty rynku niż duże banki komercyjne są szczególnie predystynowane do realizacji społecznej odpowiedzialności biznesu bankowego. Wynika to z ich tożsamości jako podmiotów ekonomii społecznej. Jednak banki spółdzielcze działają pod presją silnej konkurencji na rynku bankowym, a same jako grupa są dosyć zróżnicowane pod względem skali działalności bankowej. Niektóre BS upodabniają się coraz bardziej w aspekcie przyjętej technologii, struktur organizacyjnych, procedur bankowych czy oferty usług do banków komercyjnych.

Celem opracowania była ocena realizacji społecznej odpowiedzialności banków spółdzielczych (BS) w Polsce w latach 2007-2011. Przyjęto założenie, iż społecznej odpowiedzialności banków (SOB) nie należy redukować jedynie do koncepcji CSR, która jest ważnym, ale nie jedynym elementem odpowiedzialności banków względem społeczeństwa i gospodarki¹. Społeczną odpowiedzialność banków oceniano głównie pod kątem bezpieczeństwa ekonomicznego ich działalności bankowej (nie narażającej na powstawanie kosztów społecznych wskutek nadmiernego ryzyka), odpowiedzialności wobec klientów za świadczone usługi (zwłaszcza powierzone depozyty), kredytowania realnej gospodarki, w tym lokalnych podmiotów gospodarczych i rolników.

¹ Teoretyczne i praktyczne aspekty społecznej odpowiedzialności BS w ścisłym rozumieniu koncepcji CSR opisał w literaturze krajowej Siudek [2010; 2011]. Autor ten zaproponował także zestaw wskaźników adekwatnych do oceny CSR z uwzględnieniem specyfiki bankowości spółdzielczej oraz dokonał oceny efektywności społecznej BS jako podmiotów ekonomii społecznej [2011].

Material i metodyka badań

Punktem odniesienia do oceny społecznej odpowiedzialności biznesu bankowego w działalności BS w Polsce w latach 2007-2011 było porównanie tych banków do banków komercyjnych w aspekcie wybranych do analizy obszarów ich działalności bankowej, mających wpływ na praktyczną realizację idei społecznej odpowiedzialności banków wobec kluczowych grup interesariuszy (niebędących właścicielami banków). Intencją autora było spojrzenie na problematykę SOB przez pryzmat realizacji podstawowych funkcji pośrednictwa finansowego oraz stabilności i bezpieczeństwa finansowego banków, nie zaś ich aktywności filantropijnej oraz innych działań fakultatywnych, będących poza sferą podstawowej działalności operacyjnej banków (angażowanie się w działania edukacyjne, współpraca ze stowarzyszeniami *non profit* itp.). Takie ujęcie badanego problemu, a także makroekonomiczny charakter analizy ma swoje konsekwencje w przyjętej metodzie badań (sektorowa analiza porównawcza na bazie danych ekonomiczno-finansowych) oraz źródłach materiałów empirycznych, którymi były statystyki KNF, NBP i GUS.

W opracowaniu zawarto przemyślenia oparte na przeglądzie literatury w zakresie CSR i pośrednictwa finansowego. Były one inspiracją do postawienia tezy, iż koncepcja CSR nie jest wystarczająca do oceny społecznej odpowiedzialności banków, zwłaszcza w stosunku do podatności CSR na zachowania oportunistyczne i manipulację². W opinii autora, ocena społecznej odpowiedzialności banków winna być oparta przede wszystkim na analizie realizacji przez banki ich zasadniczych funkcji ekonomicznych i społecznych. Wskazano obszary mogące być przedmiotem takiej analizy oraz przykładowe mierniki oceny, z których część poddano analizie. Większość z zaproponowanych mierników, to klasyczne wskaźniki ekonomiczno-finansowe dostępne w sprawozdaniach finansowych banków. Pozostałe to mierniki stosowane w raportach CSR, ale te, które są przejrzyste i łatwe do ustalenia. Chodzi o to, aby mierniki oceny były dostępne dla interesariuszy zewnętrznych, a przez to mogły służyć do analiz porównawczych pomiędzy bankami oraz sektorami bankowości i tym samym społecznej kontroli banków w aspekcie SOB³. W przypadku oceny SOB w obrębie bankowości spółdzielczej, mierniki wykazane w opracowaniu należałoby uzupełnić o wskaźniki zaproponowane przez Siudka [2011], a obejmujące m.in. kwestie dobrowolnego i otwartego członkostwa w BS, kontroli zarządów przez członków spółdzielni, ekonomicznej solidarności oraz partycypacji członków w zyskach banków.

Wyniki badań i ich omówienie

Koncepcja społecznej odpowiedzialności banków jest powiązana z ideą zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*), ujętą m.in. w strategii lizbońskiej. Zgodnie z tą ideą, obowiązkiem organizacji biznesowych, w szczególności takich jak banki, jest działalność gwarantująca stabilny i zrównoważony rozwój. Taka strategia pozwala w najpełniejszy sposób uwzględnić interesy różnych interesariuszy.

Kategoria interesariuszy (*stakeholders*), czyli grup interesu ma kluczowe znaczenie w koncepcji społecznej odpowiedzialności banków. Interesariuszami mogą być pojedyncze osoby, grupy osób i społeczności oraz instytucje i środowisko naturalne wywierające wpływ na bank i jednocześnie będące przedmiotem oddziaływania banku. Interesariusze mają różne oczekiwania wobec banku. Właściciele oczekują dywidendy i wzrostu wartości powierzonego kapitału, klienci – dobrej jakości usług i niskich cen, pracownicy – stałości zatrudnienia i wysokich zarobków, kooperanci i dostawcy – stałych zamówień i korzystnych cen, społeczności lokalne – angażowania się w sprawy

² Sigurthorsson [2012] analizuje przykład trzech największych banków w Islandii, które upadły w wyniku prowadzenia agresywnej działalności bankowej opartej na ryzykownych strategiach inwestycyjnych, natomiast dysponowały wyraźnie sformułowanymi politykami CSR i wykazywały w raportach wielką wagę do tej koncepcji oraz duże zaangażowanie w jej realizacji.

³ Zaproponowany pogląd na kwestię społecznej odpowiedzialności banków, jej zakresu oraz mierników oceny nie znajduje szerokiego odzwierciedlenia w literaturze przedmiotu. Autor nie przyznaje sobie prawa do niepodważalności swojej wypowiedzi. W intencji autora artykuł jest jedynie przyczynkiem do refleksji na temat rzeczywistego znaczenia społecznej odpowiedzialności instytucji finansowych.

Tabela 1. Stabilność ekonomiczno-finansowa banków spółdzielczych i komercyjnych (2007-2011)
 Table 1. Economic and financial stability of cooperative and commercial banks (2007-2011)

Wyszczególnienie/Specification	Banki/ Banks	Rok/Year					Średnia/ Average ¹	Max.- min.
		2007	2008	2009	2010	2011		
ROE [%]	BS	17,2	19,3	12,5	11,8	13,0	14,8	7,5
	BK	22,9	21,2	10,1	12,4	15,2	16,4	12,8
Stopa wzrostu wyniku finansowego netto/ The growth rate of net profit [%] ³	BS	36,3	31,2	-23,3	8,8	20,9	12,5	59,6
	BK	29,9	-4,4	-40,0	43,9	32,3	7,2	83,9
Stopa wzrostu kredytów klientów/ The growth rate of customer loans [%] ²	BS	24,5	15,5	12,4	9,4	11,8	14,6	15,1
	BK	36,7	44,1	5,1	8,9	14,8	20,9	39,0
Stopa wzrostu depozytów klientów/ The growth rate of customer deposits [%] ²	BS	14,0	12,8	10,4	17,7	11,5	13,3	7,3
	BK	11,4	19,6	14,0	8,6	12,7	13,2	11,0
Wskaźnik niedopasowania walutowego/ Currency mismatch indicator [%]	BS	-	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
	BK	-	-9,1	-7,1	-6,7	-6,0	-7,2	3,1
Stopa wzrostu zatrudnienia/ The growth rate of employment [%] ²	BS	4,1	3,6	1,6	1,4	1,9	2,5	2,7
	BK	6,2	9,5	-4,5	1,0	-0,7	2,1	14,0
Stopa wzrostu liczby placówek/The growth rate of number of branches [%] ²	BS	5,7	4,8	5,0	1,3	2,4	2,8	4,4
	BK	8,0	10,7	0,0	-1,6	-4,1	2,4	14,8
Wskaźnik kosztów operacyjnych C/I/ Cost-Income-Ratio [%]	BS	69,2	66,0	71,4	69,3	66,7	68,5	5,4
	BK	54,6	53,1	52,6	50,7	49,5	52,1	5,1

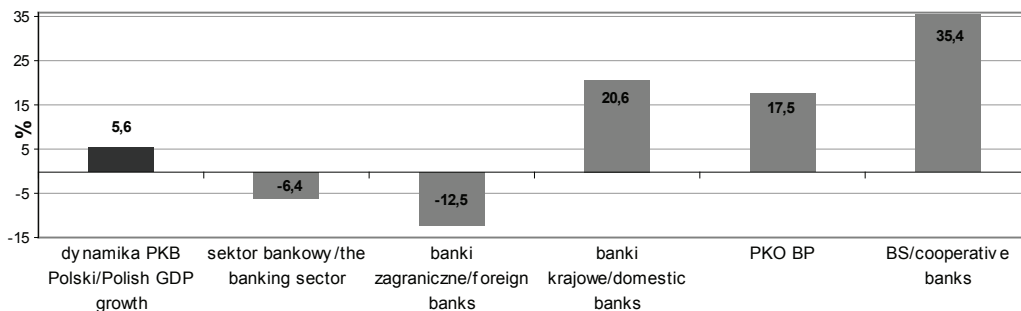
¹ dla stóp wzrostu stosowano średnią geometryczną/for growth rates was used the geometric average

² wskaźnik w ujęciu rok do roku/indicator year-on-year

Źródło/Source: opracowanie własne na podstawie danych KNF i NBP/own study based on KNF and NBP statistical data

istotne dla ich środowiska, całe społeczeństwo (reprezentowane m.in. przez władze nadzorcze) – stabilności finansowej i nienarazania budżetu (podatników) na wydatki w efekcie zbyt ryzykownej działalności (zwłaszcza hazardu moralnego). Wymaga to od banków prowadzenia działalności operacyjnej, gwarantującej równowagę mikroekonomiczną (przedsiębiorczą) i stabilność finansową. Tylko taka działalność połączona z respektowaniem norm etycznych oraz wrażliwością społeczną i ekologiczną banku pozwala na względne równoważenie interesów wszystkich kluczowych interesariuszy. W ocenie społecznej odpowiedzialności banków należy dostrzegać nie tylko, czy bank włącza się w rozwiązywanie problemów gospodarczych i społecznych, ale także czy utrzymuje równowagę przedsiębiorczą i stabilność finansową. W tym celu należy analizować sytuację ekonomiczno-finansową banku, wybrane aspekty jego działalności oraz zaangażowanie w finansowanie określonych grup klientów. Analizie można poddać następujące cechy działalności bankowej (w nawiasach zaproponowano odpowiednie mierniki):

- prowadzenie działalności bankowej w sposób stabilny i zrównoważony (wynik finansowy netto, ROE, ROA, wskaźnik kosztów operacyjnych C/I, stopa wzrostu wolumenu depozytów i kredytów, wskaźnik niedopasowania walutowego, stopa zmian zatrudnienia i liczby placówek bankowych);
- nienarazanie właścicieli, klientów i podatników na straty przez unikanie nadmiernego ryzyka (wskaźnik udziału należności zagrożonych w należnościach ogółem, wskaźnik kredytów zagrożonych dla przedsiębiorstw/gospodarstw domowych, wskaźnik pokrycia kredytów depozytami, wskaźnik wypłacalności, kredyty walutowe w kredytach ogółem, udział kredytów hipotecznych o LTV > 80%);
- wkład w rozwiązywanie problemów finansowych podmiotów gospodarczych, zwłaszcza w okresie spowolnienia gospodarczego (dynamika kredytów dla przedsiębiorstw oraz rolników);
- zaangażowanie w finansowanie lokalnej gospodarki (udział kredytów dla JST/przedsiębiorców/rolników w kredytach ogółem, kredyty mieszkaniowe i pozostałe w relacji do kredytów konsumpcyjnych, udział gospodarstw domowych o niskich dochodach w wolumenie kredytów dla klientów);

Rysunek 1. Realna stopa wzrostu kredytów dla przedsiębiorstw według grup banków w latach 2009-2010
 Figure 1. The real growth rate of loans to enterprises by groups of banks in 2009-2010

Źródło/Source: Kawalec, Gozdek 2012

- utrzymywanie ścisłej więzi banku i bankowości (udział depozytów i kredytów klientów w sumie bilansowej, udział aktywów finansowych w aktywach ogółem, zobowiązania wobec sektora finansowego w zobowiązaniach ogółem, udział sektora finansowego w wyniku odsetkowym);
- działania etyczne wobec interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych (relacja kosztów ogólnego zarządu do kosztów pracowniczych, liczba skarg klientów do Bankowego Arbitrażu Konsumentckiego);
- angażowanie się banków w programy wsparcia finansowego dla mikro i małych firm (np. inicjatywa JEREMIE) oraz gospodarstw rolnych (kredyty preferencyjne) wykorzystujących środki publiczne.

Wyniki BS w latach 2007-2011 wskazują na odporność tej grupy banków na wpływ kryzysu finansowego, co świadczy o ich odpowiedzialnej działalności bankowej (tab. 1). W sytuacji pogorszenia warunków makroekonomicznych i niestabilności rynków finansowych BS wykazywały się względnie stabilnymi wynikami finansowymi i dobrą kondycją ekonomiczną. Ich wynik finansowy zanotował spadek tylko w 2009 r. (w ujęciu rok do roku poprzedniego) i był niemal 2-krotnie niższy w porównaniu do banków komercyjnych (tab. 1). W pozostałych latach notowały rokrocznie wzrost wyniku finansowego i utrzymywały dość wysoki poziom rentowności kapitałów własnych. Sukcesywnie zwiększały także wolumen kredytów i depozytów sektora niefinansowego, przy czym tempo wzrostu kredytów było przeciętnie o 1,3 p.p. wyższe niż depozytów. Skala zmienności ww. wskaźników, mierzona różnicą między wielkością maksymalną i minimalną w latach 2007-2011, była w BS na dużo niższym poziomie niż w bankach komercyjnych (BK) (tab. 1). Świadczy to o zrównoważonym wzroście działalności operacyjnej BS, co potwierdza także stabilny przyrost zatrudnienia oraz liczby placówek bankowych, w sytuacji gdy banki komercyjne od 2009 r. redukowały zatrudnienie i likwidowały część placówek. Wzrost zatrudnienia (niewielki, ale cenny w kontekście bezrobocia w środowiskach lokalnych) oraz przyrost placówek BS (także na obszarach), gdzie brak placówek bankowych pogłębiał problem wykluczenia finansowego ludności), miały charakter wzrostu organicznego. Natomiast wzrost zatrudnienia i liczby placówek banków komercyjnych wynikał głównie z wchodzenia na rynek nowych pośredników (np. Alior Banku).

BS wykazywały też stabilną efektywność kosztową (mierzoną wskaźnikiem C/I), jednak gorszą od banków komercyjnych (tab. 1). Ten obszar od wielu lat stanowi słabość BS i jest również wyzwaniem dla nich w kontekście społecznej odpowiedzialności. Poprawa efektywności kosztowej może być bowiem osiągnięta przez zmniejszenie zatrudnienia i kosztów pracy, co narusza interesy pracowników, ale jest też możliwa przez wzrost efektywności ekonomicznej i wydajności pracy.

Dowodem społecznej odpowiedzialności banków jest ich zaangażowanie w rozwiązywanie problemów finansowych realnej gospodarki, m.in. przez transformację krajowych i lokalnych oszczędności w krajowe i lokalne inwestycje. Jak przedstawiono na rysunku 1, pomimo realnego wzrostu PKB w Polsce w latach 2009-2010 o 5,6%, działające w kraju zagraniczne grupy bankowe

Tabela 2. Wybrane wskaźniki służące ocenie społecznej odpowiedzialności banków (2007-2011)
 Table 2. Selected indicators for assessing social responsibility of banks (2007-2011)

Wskaźnik/Indicators[%] ¹		Rok/Year					Średnia/ Average ¹	Max- min
		2007	2008	2009	2010	2011		
Należności zagrożone sektora niefin./ <i>Irregular receivables of non-financial sector</i>	BS	2,9	2,7	4,3	5,3	5,7	4,2	3,0
	BK	5,3	4,6	8,3	9,0	8,3	7,1	4,4
Kredyty zagrożone dla przedsiębiorstw/ <i>Irregular loans to enterprises</i>	BS	5,5	6,5	7,9	9,4	9,5	7,8	4,0
	BK	7,1	6,7	12,2	12,8	10,6	9,9	6,1
Kredyty zagrożone dla gosp. domowych/ <i>Irregular loans to households</i>	BS	2,4	3,4	3,3	3,9	4,3	3,5	1,9
	BK	4,4	4,1	6,1	7,2	7,2	5,8	3,1
Współczynnik wypłacalności/ <i>Capital adequacy ratio</i>	BS	13,8	13,1	13,4	13,6	13,4	13,5	0,7
	BK	12,0	11,1	13,3	13,9	13,1	12,7	2,8
Kredyty/depozyty sektora niefinansowego/ <i>Loans/deposits of non-financial sector</i>	BS	75,7	77,8	79,0	80,1	73,7	77,3	6,4
	BK	104,4	125,9	116,0	122,4	121,7	118,1	21,4
Stopa wzrostu kredytów dla przedsiębiorców ind./ <i>The growth rate of loans to ind. entrepreneurs</i> ²	BS	20,0	14,3	14,6	14,5	9,5	14,5	10,5
	BK	30,7	38,0	3,1	11,9	2,1	16,2	36,0
Udział rolników w sumie kredytów dla klientów/ <i>The share of farmers in total loans to customers</i>	BS	41,6	38,6	34,9	32,2	30,6	35,6	11,1
	BK	1,4	1,1	1,1	1,1	1,3	1,2	0,4
Udział przedsiębiorców ind. w kredytach dla klientów/ <i>The share of individual entrepreneurs in total loans to customers</i>	BS	15,1	15,0	15,2	15,9	15,6	15,4	1,0
	BK	5,3	5,1	5,0	5,1	5,3	5,2	0,3
Należności instytucji samorządowych/aktywa ogółem/ <i>Self-government receivables/total assets</i>	BS	3,5	3,6	4,6	5,0	5,7	4,5	2,2
	BK	1,8	1,5	2,3	2,9	3,2	2,3	1,7

^{1,2} – jak w tab. 1/ see tab. 1

Źródło: jak w tab. 1.

Source: see tab. 1.

ograniczyły kredyt dla polskich przedsiębiorstw. Łącznie portfel kredytów dla przedsiębiorstw w bankach kontrolowanych z zagranicy zmniejszył się realnie o 12,5%, co oznacza, że realna dynamika kredytu dla przedsiębiorstw w tej grupie banków była w omawianym okresie o 18 p.p. niższa niż dynamika PKB [Kawalec, Gozdek 2012]. Kontrastuje to z dynamiką realną w grupie banków krajowych, w szczególności zaś BS, które w analizowanych latach zwiększyły kredytowanie przedsiębiorstw realnie o 35,4% (rys. 1). Ogółem w latach 2007-2011 przeciętna stopa wzrostu kredytów dla przedsiębiorstw w ujęciu rok do roku poprzedniego była w BS wyższa w porównaniu do ich komercyjnych konkurentów (odpowiednio 22,8% w BS i 13,5% w BK), przy niższych wahaniami w tym zakresie (rozpiętość dla BS 8,5 p.p., a dla BK 41,9 p.p.). Oznacza to, iż BS są mniej podatne na impulsy koniunkturalne w swojej aktywności kredytowej i – co nie jest bez znaczenia – są całkowicie niezależne w kształtowaniu działalności operacyjnej.

Spółecznie odpowiedzialne banki nie narażają kluczowych interesariuszy na straty z powodu nadmiernego ryzyka w działalności bankowej oraz z powodu niskiego profesjonalizmu, zwłaszcza w udzielaniu kredytów. O jakości działania banków w tym zakresie świadczy m.in. przeciętny poziom wskaźnika należności zagrożonych sektora niefinansowego oraz wskaźniki kredytów nieregularnych dla przedsiębiorstw i gospodarstw domowych. Wskaźniki te były w BS w całym badanym okresie niższe niż w BK, chociaż w obu sektorach notowany był ich trend wzrostowy (tab. 2). Dobra jakość portfela należności BS jest zasługą rozsądnej i nienastawionej na zbyt duże ryzyko działalności operacyjnej banków. Przykładowo, BS nie udzielały kredytów hipotecznych w walutach obcych, podczas gdy w bankach komercyjnych ich udział w wolumenie należności z tytułu kredytów mieszkaniowych wynosił średnio w badanym okresie 63,4%. Dzięki temu BS nie miały problemu z tzw. luką niedopa-

sowania walutowego, natomiast w bankach komercyjnych luka ta wynosiła średnio 7,2% w relacji do sumy bilansowej na niekorzyść pasywów (tab. 1). BS lepiej też radzą sobie z problemami asymetrii informacji i bezpieczniej lokują środki finansowe w akcję kredytową. Jak wynika z badań [Kata 2011], banki te realizują model bankowości relacyjnej lub model zbliżony do *relationship banking*, podczas gdy oddziały operacyjne banków komercyjnych preferują bankowość transakcyjną. Model relacyjny zakładający utrzymywanie silnych i długotrwałych relacji z klientami, opartych na zaufaniu i traktowaniu klienta jako partnera, jest powiązany z realizacją społecznej odpowiedzialności banków. W modelu tym kładzie się nacisk m.in. na doradztwo i informację dla klientów (świadczone nieodpłatnie w powiązaniu z usługami podstawowymi) oraz postrzega relację z klientem w perspektywie długookresowej, niekoniecznie maksymalizując dochody z bieżących transakcji.

Relacja kredytów do depozytów sektora niefinansowego (tab. 2) dowodzi, że BS prowadziły bezpieczną działalność, polegającą na pełnym pokryciu kredytów z depozytów klientów. Natomiast banki komercyjne powiększały lukę finansową pomiędzy kredytami a depozytami, co wiązało się z koniecznością finansowania części akcji kredytowej ze środków pozyskanych na rynku kapitałowym i pieniężnym. To zaś łączyło się z wyższym ryzykiem i wyższymi kosztami niż pozyskanie środków w formie depozytów klientów. Ryzyko to rosło, gdy na rynkach finansowych dochodziło to silnych turbulencji, a sektor bankowy doświadczał kryzysu zaufania.

Jednym z imperatywów społecznej odpowiedzialności banków jest służenie rozwojowi realnej gospodarki, w otoczeniu której funkcjonuje bank, co nie zawsze idzie w parze z imperatywem maksymalizacji zysków. Niektóre grupy klientów banków są mniej zyskowe i w związku z tym niezbyt chętnie finansowane przez banki, dla których nadrzędną zasadą jest tworzenie wartości dla właścicieli. Bank społecznie odpowiedzialny będzie starał się równoważyć rolę służebną dla gospodarki i społeczeństwa z rolą komercyjną, mając przekonanie, iż na dłuższą metę takie właśnie działanie zapewnia nie tylko przetrwanie na rynku, ale także zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa. Dowodem na taką postawę banku jest jego zaangażowanie w finansowanie mniej dochodowych i często trudniejszych do obsługi klientów (z uwagi na problemy informacyjne), takich jak drobni przedsiębiorcy czy rolnicy indywidualni. W przypadku BS świadczy o tym dynamika kredytów dla przedsiębiorców indywidualnych, która w okresie spowolnienia gospodarczego w latach 2009-2011, była znacząco wyższa w porównaniu do banków komercyjnych, wyraźnie ograniczających kredytowanie drobnych firm. Silne powiązanie BS z lokalnym środowiskiem gospodarczym i społecznym znajduje potwierdzenie w znaczącym udziale rolników, przedsiębiorców indywidualnych oraz jednostek samorządu terytorialnego w wolumenie kredytów ogółem dla sektora niefinansowego (tab. 2). Udział BS w kredytowaniu rolników indywidualnych wynosił w latach 2007-2011 średnio 60,5%, udział zaś kredytów dla rolników w wolumenie kredytów dla sektora niefinansowego przeciętnie 36,5%. Z powyższego wynika, iż zarówno banki spółdzielcze dla rolników, jak i odwrotnie rolnicy dla BS są wciąż najważniejszymi partnerami. W zasadzie poza bankiem BGŻ S.A., BS (wraz z bankami zrzeszającymi) są jednymi bankami zainteresowanymi kredytowaniem rolników. Dowodem na to jest również fakt, iż oprócz wymienionych instytucji w zasadzie żaden bank komercyjny nie zajmuje się udzielaniem kredytów preferencyjnych dla rolników indywidualnych. Co prawda w latach 2007-2011 trzy banki komercyjne, tj. ING BSK, BZ WBK i PEKAO, podpisały umowy z ARiMR dotyczące udziału w programie kredytów preferencyjnych dla rolnictwa, ale udzielały kredytów niemal wyłącznie przedsiębiorstwom rolnym działającym w formie spółek.

Wymieniony problem wiąże się z szerszym zagadnieniem udziału banków w programach opartych na montażu finansowym środków publicznych i prywatnych, inicjowanych przez czynniki publiczne, a mających na celu wsparcie określonych sektorów gospodarki (rolnictwa, mikro i małej przedsiębiorczości), ochronę środowiska naturalnego czy przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i finansowemu (np. walka z bezrobociem). Takie programy, realizowane od kilku lat w Polsce, to przykładowo wsparcie drobnej przedsiębiorczości w ramach inicjatywy JEREMIE, czy kredyty preferencyjne na zakładanie kolektorów słonecznych. Jak się okazuje w praktyce BS nie unikają zaangażowania się w tego typu inicjatywy, natomiast duże banki komercyjne w zasadzie w nich nie uczestniczą (poza bankami BGŻ i BOS, w przypadku niektórych programów).

Podsumowanie

Problem społecznej odpowiedzialności banków rozumiany szeroko przez pryzmat zasadniczych funkcji banków jest aktualny jak nigdy dotąd, gdyż potrzebne są banki odpowiedzialne, tj. takie, które potrafią godzić klasyczne reguły gospodarki rynkowej z pełnieniem funkcji instytucji zaufania publicznego, realizujących służebną rolę na rzecz gospodarki i społeczeństwa.

BS w Polsce udowadniają, zwłaszcza w warunkach spowolnienia gospodarczego, oraz ogólnego wzrostu niepewności i ryzyka, że potrafią realizować ideę społecznej odpowiedzialności biznesu bankowego. Wskazują na to dane dotyczące ich stabilności finansowej, poziomu ryzyka podejmowanego w działalności operacyjnej, zaangażowania w finansowanie przedsiębiorczości rolniczej i pozarolniczej oraz zaspokajania potrzeb finansowych samorządów lokalnych. Pomimo dużego zróżnicowania BS, można dostrzec wiele cech wspólnych, które wyróżniają ten sektor na tle sektora bankowości komercyjnej. Jedną z nich, bardzo istotną w kontekście społecznej odpowiedzialności banków, jest respektowanie zasady, że „lokalny pieniądz ma służyć lokalnemu rozwojowi”. BS realizują strategię zrównoważonego, organicznego wzrostu przy uwzględnieniu interesów pracowników i lokalnych społeczności. Działalność bankowa oparta jest na budowaniu długotrwałych relacji z klientami i ścisłym związku banku z lokalną społecznością. Te cechy są zgodne z koncepcją społecznej odpowiedzialności banków i nie przeszkadzają BS osiągać dosyć wysokiej efektywności ekonomicznej.

Literatura

- Brammer S., Jackson G., Matten D. 2012: *Corporate Social Responsibility and institutional theory. New perspectives on private governance*, Socio-Economic Review, 10, s. 3-28.
- Gostomski E. 2008: *Ekonomiczna i społeczna odpowiedzialność banków*, [W:] M. Bąk, P. Kulawczuk (red.), *Spoleczna odpowiedzialność biznesu w małych i średnich przedsiębiorstwach*, IBnDiPP, Warszawa, s. 101-108.
- Gostomski E. 2009: *Spoleczna odpowiedzialność banków w dobie kryzysu finansowego*, [W:] M. Bąk, P. Kulawczuk (red.), *Spoleczna odpowiedzialność instytucji finansowych*, IBnDiPP, Warszawa, s. 37-44.
- Kata R. 2011: *Endogeniczne i instytucjonalne czynniki kształtujące powiązania finansowe gospodarstw rolnych z bankami*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Kawalec S., Gozdek M. 2012: *Raport dotyczący optymalnej struktury polskiego systemu bankowego w średnim okresie*, Capita Strategy, Warszawa.
- Korenik D. 2009: *Odpowiedzialność banku komercyjnego. Próba syntezy*, Difin, Warszawa.
- Kulawczuk P. 2009: *Determinanty społecznej odpowiedzialności instytucji finansowych w Polsce*, [W:] M. Bąk, P. Kulawczuk (red.), *Spoleczna odpowiedzialność instytucji finansowych*, IBnDiPP, Warszawa, s. 19-36.
- Rawls J. 1999: *A Theory of justice – revised edition*, Harvard University Press, Cambridge.
- Sigurthorsson D. 2012: *The Icelandic banking crisis. A reason to rethink CSR?* Journal of Business Ethics, 111, s. 147-156.
- Siudek T. 2010: *Spoleczna odpowiedzialność biznesu w bankach spółdzielczych Unii Europejskiej – teoria i praktyka*, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, 83, s. 115-127.
- Siudek T. 2011: *Bankowość spółdzielcza w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej – wymiar ekonomiczny, organizacyjny i społeczny*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

Summary

The aim of this paper was to assess the social responsibility of cooperative banks in Poland by comparing this sector to the commercial banking sector. The problem of social responsibility of banks is entered in wider context than traditionally understood CSR. It has been analyzed selected aspects of banks' operations in 2007-2011. Was assessed the financial stability of banks, the level of banking risk and involvement of banks in financing local economy. It has been shown that the cooperative banks realizing the basic functions of financial intermediaries contribute to the economic and social sustainable development at the local level.

Adres do korespondencji
dr inż. Ryszard Kata
Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Ekonomii
ul. M. Cwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów
e-mail: rdkata@univ.rzeszow.pl